

A vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszternek az országgyűlés elé terjesztett jelentése a népiskolai közoktatás állapotáról 1870-ben I. rész

Lehetetlen a legőszintébb méltánnyal nem üdvözelni kedves emlékü volt miniszterünk, B. Eötvös Józsefnek, fájdalom, ez utolsó művét- illetőleg jelentését, melyben alkotmányos érzelmeihez hiven, a miniszteri felelőség valódi értelmének felfogásával egyfelől számot adott az országgyűlésnek hivatalos munkálkodásáról, más felől egy hű képet kívánt feltárni a törvényhozás és az egész nemzet előtt az ügyről, melyet vezetett. Népinevelésünk érdekében egyedüli óhajításunk, bár e jelentés ne lenne csak hivatalos irat, hanem nyújtatnék alkalom arra is, hogy az érdeklettek és érdeklődők olcsó áron kereskedés útján megszerezhessék. Ezért szükségesnek tartjuk olvasóinkkal részletesen megismertetni.

A jelentés I. szakasza szól a népoktatás tényleges állapotáról.

Ezen szakaszhoz csatolt táblás kimutatások szerint van tanköteles növendék fiu és leány 6—15 évesig:

A királyhágón túl	1,928,679
Erdélyben	356,062
együtt	2,284,741

A tankötelesek közül tényleg iskolába jár:

A királyhágón túl	1,001,041
Erdélyben	151,074
együtt	1,152,115, Mely szer-

rént 1,132,626 gyermek, az az: a tanköteleseknek majdnem fele növekszik fel iskolázatlanul, anynyira, hogy Erdélyben a tankötelesek közül csak 40% jár iskolába.

Ezen éppen nem kedvező arányt maga a jelentés is rectifi-

cálja azon megjegyzés által, hogy az iskolába nem járók közül igen sok esik a tankötelesekül felvett 12 — 15 éves növendékekre; a kik vagy fiatalabb korukban már iskoláztattak, vagy felsőbb iskolákban járnak, vagy pedig ismétlő népiskolák hiányában tanulásokat nem folytathatják, úgy, hogy ezek leszámításával a 6 — 12 éves tankötelezetteknek 68 53 százaléka jár iskolába.

Hitfelekezetünket illetőleg az öszszefes kimutatás szerint tanköteles 6 — 15 éves növendék van:

Erdélyben 9320

Királyhágón tul 10

együtt . 9330. Ezekhez számítatván Buda-Pestről 22 különbféle vallásu, e rovatba vétetett 9352 tanköteles. Kik közül tényleg iskolába járó van 4711. Ez utobbi szám az E. F. Tanács által az 18⁶⁹/₇₀. isk. évről szerkesztett kimutatással kevés kivétellel talál.

Ha a 9330 tanköteles növendéket a 4711 tényleg iskolába járóval összehasonlítjuk, az iskolázás ügye hitfelekezetünk kebelében szomorítónak tünik fel, mind a mellett, hogy kebeli adataink valamint az állami tanfelügyelők által nyilvánosan közlött kimutatások és adatok nyomán azon meggyőződésben élünk, hogy kebelünkben a tanítás és népnevelés ügye a nehézségek daczára is aránylag megnyugtató állapotban van. Talán nem csalodunk: ugyan is, a tankötelesül felvett 9330 számból leütve egyfelől 3110 vassárnapi tanításban részesülő 12 — 15 éves növendéket, a 6—12 éves tanköteles gyermekek száma 6220 leend. S mivel — szeréntünk igen helyesen — hitfelekezetünk kebelében az iskolai kötelezettség a gyermeknek betöltött hetedik évével kezdődött, a tanittató szülők — kivált a téli hónapokban — a főtanács újabb rendeleteire sem igen hajlandók, sőt alig is képesek gyermekeiket már 6 éves korukban iskolába jártatni. Ha tehát a 7—12 éveseket vesszük valójában tanköteles és iskolázható gyermekeknek, fennebb közlött megnyugtató hitünk némileg igazolva leend.

Ha a 9330 tanköteles növendéket a 4711 tényleg iskolába járóval összehasonlítjuk, az iskolázás ügye hitfelekezetünk kebelében szomorítónak tünik fel, mind a mellett, hogy kebeli adataink valamint az állami tanfelügyelők által nyilvánosan közlött kimutatások és adatok nyomán azon meggyőződésben élünk, hogy kebelünkben a tanítás és népnevelés ügye a nehézségek daczára is aránylag megnyugtató állapotban van. Talán nem csalodunk: ugyan is, a tankötelesül felvett 9330 számból leütve egyfelől 3110 vassárnapi tanításban részesülő 12 — 15 éves növendéket, a 6—12 éves tanköteles gyermekek száma 6220 leend. S mivel — szeréntünk igen helyesen — hitfelekezetünk kebelében az iskolai kötelezettség a gyermeknek betöltött hetedik évével kezdődött, a tanittató szülők — kivált a téli hónapokban — a főtanács újabb rendeleteire sem igen hajlandók, sőt alig is képesek gyermekeiket már 6 éves korukban iskolába jártatni. Ha tehát a 7—12 éveseket vesszük valójában tanköteles és iskolázható gyermekeknek, fennebb közlött megnyugtató hitünk némileg igazolva leend.

A jelentés szerint az egész Magyarországon öszszeirt 11903 községből 1712-ben nincsen semmi iskola. azonban ezen községek közül 779 oly közel van más községekhez, hogy a gyermekek ezek iskoláiba eljárhatnak; és így csak 933 oly község van, melyben semmi iskola sincsen. Az iskolák száma: királyhágón tul 10,383; Erdélyben 2337. Unitárius népiskola — a tényálláshoz hiven — felvan véve 103, tanító 111.

A tanítók létszámát illetőleg van az egész országban rendes és segédtanító 17,792; kik közül 245 nő.

A királyhágón túl egy tanítóra esik 135 tanköteles és 70 tényleg iskolába járó növendék; Erdélyben 104 tanköteles és 44 tényleg iskolába járó.

Hogy a kimutatás szerinti 2.286,741 tanköteles 6—15 éves növendékek tanítására a törvény értelmébeni (1 tanítóra 80 növendék), tanító-erő meglegyen, a létezőkön felyül még 10,767 tanító kell.

Tanító-képezde van az országban, felekezeti 36, melyekben 1500 férfi és 130 nő tanítójelölt tanult. Állami van 14, melyekben 405 férfi és 86 leány tanítójelölt tanult.

Az iskolák jövedelmei a táblás kimutatás szerint.

Ingtalanok utáni évi jövedelem	frt	151,057·57
Tőkepénzek „ „ kamatok	„	77,075·06
Tandijakból összesen	„	503,846·09
Állami segélyből	„	40,771·51
Községi „	„	1,993,526·45
Egyházi „	„	778,482·11
Együtt		3.760,122·55

Kiadások:

Tanítók évi fizetésére	frt	3.413,047·75
Fenntartásra, építkezésre	„	193,065·90
Tanszerekre	„	43,202·05
Szegény gyermekekért könyvekre	„	22,280·85
Egyebekre	„	88,526·00
Együtt		3.760,122·55

Az eddigi számítások alapján átlag egy tanítóra Magyarországon 208 frt 87 kr. — Erdélyben 120 frt 47 kr. fizetés jut.

A rendes kiadásokon felyül a törvényhozás által népnevelésre megszavazott összszegből kiadatott:

1868 évben, 1871 szorgalmas és szegény tanítónak jutalmul 60, 80 és 100 forintos osztályzat szerint . . . 89,376 frt.

1869-ben 714 tanítónak hasonló módozattal . . 50,420 „

Tudunkra e jutalmazások felekezetre való tekintet nélkül osztattak ki.

Hitfelekezetünk népiskolái költségvetését illetőleg a következő kimutatás közöltetik:

Bevételek:

Ingtalanok utáni jövedelem 1 évre.	131	frt	8	kr.
Tőkepenzsek kamatai	148	"	88	"
Tandijból	1147	"	3	"
Állami segedelemből	—	"	—	"
Községi " "	1658	"	5	"
Egyházi " "	6660	"	39	"
Egyéb forrásokból	524	"	61	"

Együtt . 10,271 " 4 "

melyből készpénzül 4717 frt 22 kr., terményben 5653 frt 82 kr.

Kiadatok:

Tanítók fizetésére	9824	frt	52	kr.
Fenntartásra, építkezésre	276	"	—	"
Tanszerekre	71	"	52	"
Szegény gyermekeknek szánt könyvekért	56	"	50	"
Egyebekre	42	"	50	"

Együtt . 10,271 " 4 "

Hogy az iskolák jövedelmeiről és kiadásairól szóló táblás kimutatások mily adatok és kulcs után vannak felvéve, nem tudjuk, nem nyujtván arra semmi tájékoztatást a miniszteri jelentés, de azt biztosan állíthatjuk, hogy hitfelekezetünk iskoláit illetőleg hiányosak. Képzelnem sem lehet ugyanis, hogy hitfelekezetünk 103 oly iskolát, melyekben átlag évenkiut 46 tanuló nyer oktatást, s a melyekre a kimutatás szerint átlag egyre 99 frt meg néhány krajczár jut, fenntartani képes lenne e csekély összszegből.

A jelentés II. szakaszza Népiskolai közoktatásunk főbb hiányairól s haladásának legnagyobb akadályairól szól

Az akadályok és hiányok a következők: 1. Iskolák hiánya, miszerint a) sok község van olyan, hol éppen semmi iskola sincsen. b) A nagyobb községekben nincs elegendő számú iskola; úgy hogy a meglevők nem fogadhatják be a tanköteles növendékeket, például idézve van több város, anynyival kevésbbé, mert az iskoláknál sincsen elegendő tanterem. c) A létező iskolai épületek célszerűtlen volta.

Második akadály. A tanítók hiánya, menyenyiben a) Hogy csak a meglevők mellett a hiányzó iskolákat fel lehessen állítani 10,767 tanítóra van szükség. b) A képezdék nem képesek elegendő tanítót növelni még akkor sem, ha a törvény rendelete szerénti 20

állami képezde is beállíttatik. c) A képezdébe képesebb ifjak nem igen mennek, a kevésbbé képesek is csak állami köztartási segedelmezés mellett. d) A hivatalban levő tanítók nem birnak kellő képességgel. Ennek igazolásául felhozatik, hogy Zemplén megyében 17 olyan felekezeti tanító van, ki nem tud írni. e) hogy a tanítói hivattal a falusi jegyzői hivatal is össze van kötve.

Harmadik igen lényeges akadály: a népnevelésre fordított anyagi erő elégtelensége. A törvény rendelete szerint a községek egyenes adójuk 5%-át vethetik ki a községi népnevelés költségei fedezésére; miután az ország 50 millió egyenes adójának 5%-a 2.500,000 forint, s a kimutatás szerint jelenleg is 3.760,000 frt fordíttatik a köznevelésre, világos, hogy a törvény által rendelt alap távoiról sem elégséges a köznevelés költségei fedezésére, hisz ha a szükséges tanító személyzetet kellőleg beállítjuk, s annak a törvényben megállított fizetés minimumát vesszük számításba, a 25 ezer rendes és 3500 segédtanító évi fizetése 8.200,000 frt. Ez összeghez kell számítani még a fenntartási és beruházási tetemes költségeket.

Negyedik akadály a jelentés szerint a népnevelésnek: az iránta sok helyen tapasztalható részvétlenség és közönyösség. Örvendetes jelenségül említi ugyan a jelentés, hogy az utóbbi időkben, különösen a népnevelési törvény megalkotása után, a népnevelés iránt eddig nem mutatkozott érdeklődés keletkezett közönségünknel; de ez még nem vált oly általánossá, hogy kellő gyümölcseit megteremhetné. Sőt a szülők, községek, megyei- és községi hatóságok részéről mutatkozó közönyösség tetemesen zsibbasztja a kormány törekvéseit.

A szülők nem csak hogy nem sietnek gyermekeik taníttatását eszközölni, sőt az iránt idegenséggel viseltetnek. Gyermekeiket nem jártatják iskolába, s azokat nem látják el a legszükségesebb tankönyvekkel; a tanítás lényeges akadályja különösen, hogy a szülők téiben sem mindig jártatják iskolába gyermekeiket, s a kik jártatják is, tavasszal megszüntetik az iskolázást, s gyermekeiket pásztorokodásra, apróbb gyermekeik gondozására, sőt munkára fordítják.

A községek csak úgy tesznek valamit az iskolaügyben, ha a tanfelügyelő folytonosan nogatja. A községek hidegsége okozta, hogy a miniszter az 1869. évre megszavazott összegből alig birt kiosztani 98,000 forintot iskolák építésére, mivel a községek nem

siettek beadni kérelmeiket és költségvetéseiket. Továbbá nem szorítják reá a szülőket, hogy tanköteles gyermekeiket iskolába küldjék; nem igen van példa arra, hogy a mulasztó szülőket megbüntetnék, s a törvény által engedélyezett 5% iskolai adót kironák és felszednék.

A községi hatóságokkal szemben a tanfelügyelők nem lévén elég végrehajtó hatalommal ellátva, a megyei hatóságoknak volna hivatása és kötelessége a községeket reá szorítani, hogy törvényszabta kötelességeiket teljesítsék, s a tanfelügyelők intézkedéseit és rendeleteit végrehajtsák. A jelentés szerint a törvényhatóságok a miniszteri rendeleteket csak nagy későre tárgyalták, s akkor sem intézkedtek kellő erélylyel.

A népoktatás haladásának ötödik akadályául felhozhatnk: a vallásfelekezeti féltékenység általkeltett azon izgatások, melyek a vallásosság védelmének ürügye alatt a községi iskolák s illetőleg maga a népiskolai törvény ellen irányoztattak. A jelentés méltánylattel ismeri el az egyházaknak a népoktatás érdekében tett munkálkodását addig, míg kizárólag az egyházak kezében volt; azonban a közlött kimutatások meggyőzőleg tanusítják, hogy e munkálkodásnak nincsen csak megnyugtató eredménye is. A XXXVIII. törvénycikk a jelentés szerint az egyházaknak nem ellenül lépett fel, hanem segélyökre jött; azért csak a köznevelésnek okoz kárt azon fájdalmas tény, hogy a törvénnyel mesterkéltten ellentétbe helyeztetnek a vallás és egyházak érdekei.

Végül lényeges akadályul hozza fel a jelentés a kormányközegek kevés voltát, s hogy a törvény értelmében beállított 41 fő- és 14 másod tanfelügyelő a szervezkedés és megindítás nehéz munkájában nem elegendő, miután egy-egy tanfelügyelőre 300—500 község is esik.

A jelentésben felhozott akadályok valóságos létezését tagadni nem lehet. El kell ismernünk, hogy nincsenek kellő számban népiskoláink, a meglevők hiányosak, nincsenek kellőleg felszerelve; nincsenek tanítóink, s a meglevők nem birnak mindnyájan a kellő képzettséggel; nincsenek ugy díjazva, hogy egyfelől magokat képezhessék, másfelől idejüket és munkásságokat egészen hivatásoknak szentelhessék. Tudjuk, hogy a nép nagy része nem érzi és érti a nevelés és tanítás fontos voltát, s a szegényebb szülők még tehetségeikhez mérten sem sietnek áldozataikat meghozni gyermekeik

neveltetéseért. Ismerjük a községek szellemét, működését; ismerjük az egyházak álláspontját, s a közoktatási kormány-közegeket, s azok hatását, s éppen, mert mindezeket tudjuk és látjuk, őszintén mondhatjuk, hogy a legnagyobb akadálnak azt tartjuk, hogy a törvény a különféle érdekek, előítéletek és féltékenykedések kiméltése miatt nem lehetvén eléggé radicalis: határozatlan, laza állapotba és viszonyok közé hozta magát az ügyet.

A mily mértékben hatolnak el a nevelés és oktatás felvilágosító és áldásos sugarai a nép alsóbb rétegeibe, abban a mértékben fog felébredni a társadalom minden rétegeiben a népnevelés fontosságára szükségességének érzete, s midőn ez érzet felébred, a jelen jelentésben felhozott nehézségek magoktól fognak elenyészni, kivált, ha egyuttal a nemzet vagyonban is gyarapodni fog. De e szép jövő csak is a nevelés ügyének okszerű, helyes vezetése által idézethetik elé; csak az a kérdés, hogy népünk nevelésének ügye a megindított módon vezetettvén, elérjük-e amaz ohajtott eredményt. Véleményünk szerint a nevelés ügyét határozott alapra kell fektetni, s azután határozott módon, határozott irányban vezetni, s éppen ezt nem találjuk elérve, sem maga a törvény, sem azon mód által, melylyel végrehajtatik.

Nem kívánjuk ezuttal vitatni, hogy a nevelés ügye jogilag az államot vagy egyházat illeti, azt sem vitatjuk, hogy a siker melyiknek kezéből mutatkozik biztosabbnak, az általános mivelttség és nyilvános szabadságnak, a szabad szónak és sajtónak jelen korában nekem tökéletesen mindegy, az állam vagy egyház kezében legyen, csak hogy a kezét értelem és nagy buzgóság vezesse s e kettővel fegyverzetlen legyen is határozott a maga munkálkodásában. Legyen egység az ügy vezetésében; a mit a XXXVIII. törvényczikk által teremtett viszonyok között nem találunk.

A jelentés szerint a törvény értelmében első sorban a községek vannak hivatva a nevelésügy vezetésére. A szabadság érdekében szívünkben üdvözlünk minden oly lépést, mely a decentralisatio felé vezet; azonban kénytelenek vagyunk kimondani, hogy községeink — a nagyobb városok kivételével — e fontos ügy intézésére képtelenek, hisz tulajdonképen még nincsenek is községeink, legalább még nincsenek felszabadítva azon közvetlen gyámosság alól, mely alatt nem csak polgári tekintetben, sőt keblü ügyeiket illetőleg is mindig voltak és tudunkra ma is vannak. Igen

természetesnek találjuk tehát a községeknek a jelentésben akadályul felhozott részvégtlenségét, tégtlenségét, anynyival inkább, mert a törvény által teremtett rendszer szerint nincsen oly közeg, hatalom, mely a jó akaratu, de tapasztalatlan községeket támogassa, vezesse, a makacsokat és hanyagokat pedig kötelességeik teljesítésére szorítsa.

Továbbá miként a jelentés szól, az egyéni kezdeményezés elismerése és a tényleges jog tisztelete tekintetéből, a törvényhozás elismerte a különböző egyházaknak azon jogát, hogy iskoláikat fenntarthassák; sőt a jelentés (24, 48 lap) méltányló elismeréssel szól a felekezeti egyházaknak a népnevelés ügyében tanusított érdemeiről, s éppen ezért a jelentés szerint a törvény nem lépett fel ellenök, hanem segélyökre jött. Népnevelésünk érdekében óhajtandó, bár a jelentés idéztük tétele valóság lenne. Vajjon lehet-e? Nehezen! A törvény nyomán a népnevelés intézésére, vezetésére egy szerves gépezet teremtett a községi iskola székekben, a megyei iskolatanácsokban, az 57 tanfelügyelőben, illetőleg tanfelügyelősségi hivatalokban. Azonban mivel — hasonlóan a jelentés szerint — a törvény megalkotásáig a népnevelés teljesen s ugyszólva, kizárólag a felekezeti egyházak kezében volt—mi hozzá tesszük, hogy jelenleg is van;—a fennebb említett szerves közegnek lehetetlen volt más szerep és hivatás, mint hogy a népnevelést tényleg kezelő hatalmat, a különböző egyházakat munkálkodásokban ellenőrizzék; szellemileg éppen semmi- ben, anyagilag csekély mértékben segítvén azokat. E szerves közeg tehát jelen viszonyaink között tehetetlen, nem levén határozó, kényszerítő hatalom, hogy mint ilyen a népnevelés intézésére, vezetésére hathasson. Sőt miután e szerves közeg meg lön alkotva, a közigazgatási közegek felmentve érzették magokat a népnevelés iránti eddigi kötelezettségeik alól, s ha régebben egy esperes megtalálására a megyei közigazgatás kézséggel sietett a szülöket kényszeríteni, hogy gyermekeiket iskolába küldjék, most a közoktatási országos miniszter által a törvényhatóságokhoz intézett felhívásnak „tényleges eredménye csak azon aránylag csekély helyen lett, hol az illető szolgabiró egyszersmind ugynevezett iskola-barát.” E szerint a népnevelés üg jelenleg egy közös birtok, melyet nem éppen előnyére igen sokan gondolnak. Ezt nevezzük mi határozatlan állapotnak; ebből következnek azok a nehézségek és akadályok, melyek a községek, törvény-

hatóságok, egyházak sőt a közoktatásügyi minisztérium közegei irányában is a jelentés a 23—26 lapjain elpanaszoltnak.

S valójában bár némely hitfelekezetek kebelében tagadhatatlanul felkeltett ellenszenvet és féltékenységet semmi esetre sem tartjuk jogosultnak és igazoltnak, s örömmel fogadunk minden oly lépést, mely a felekezeti eszmék megtörésére s az azok paizsa alatt emelt választó falak lerontására irányoztatik, mégis köszönetet kell szavazzunk az egyes egyházaknak azért, hogy a félszeg állapot bekövetkezte után a népnevelés ügyét nem csak el nem dobták, sőt miként a jelentésből látom, a törvény megalkotása után még nagyobb buzgalmat és munkásságot fejtettek ki iskoláik körül; mert ha az egyházak a népnevelés ügyét a törvény megalkotása után kiadják vala kezökből, népünk nevelésének ügye egészen megszünt volna.

A jelentés III. szakaszza a közoktatási kormány működéséről szól. A törvény megalkotása előtt társadalmi uton az általa indítványozott népnevelési egyletek által kívánt néhai kedves emlékű közoktatásügyi miniszterünk hatni; a jelentés szerint azon 25 egyletnek, melyek e felhívásra alakultak, valamint e kezdeményezés által az irodalomban és társulatokban keltett mozgalomnak szép következései jeleztenek.

A XXXVIII. törvénynek 1868. végén történt elfogadása és megalkotása után a közoktatásügyi kormány munkálkodása kiterjedt: I. a szervezésre, mely szerint 1) az 56 tanfelügyelő kineveztetett, 2) utasítások készítették a tanfelügyelők, a megyei iskolatanácsok, a községek, a községi iskolaszékek, a budapesti iskolatanács és a budapesti iskolaszékek számára. 3) A megyei iskolatanácsok megalakítottak. A tanfelügyelők pedig a megyei iskolatanácsok megalkotásán kívül a) közegeik számára utasításokat készítették, b) a statistikai táblázatokat kiosztották, s azok alapján c) kerületeik számára törzskönyvet készítettek, d) hol községi vagyomból fenntartott népiskolák voltak, s ha azok ezutánra is községieknek nyilatkoztattak, azok körül intézkedtek.

Fő teendőjük volt a tanfelügyelőknek kerületeik tanügyi viszonyaival megismerkedni, mihez képest kimerítő jelentéseiket fel is terjesztették. Ezen jelentések és a statistikai adatok szolgáltatásán kívül munkásságoknak az a hatása volt, hogy a) hová működéseket kiterjeszthették, az iskolákba több tanköteles gyermek járt fel, mint azelőtt; b) az iskoláknak tankönyvekkel és tanesz-

közöskeli ellátását nagy mértékben eszközölték. A kormány által kiadott tankönyvekből mintegy 200,000—a taneszközökből 75,000 példány ment el; c) mintegy 500, részint új iskola épült, részint kijavított; d) ösztönzésükre sok helyt a tanítók száma növeltetett; e) több helyen ideiglenes paed. tanfolyamat rendeztek.

II. Képezdek állítottak és tanítók képeztettek, jelesen az 1869 évben 4 tanító és 1 tanítónő képezde nyitott meg. 1870-ben pedig 8 tanító és 1 tanítónő képezde. A tanítók hiányán leendő minél sietőbb segíthetés tekintetéből 10 képezde mellett egy éves pottanfolyam állítottatott bé.

Az 1868. évben 5, az 1869-ben 24, az 1870-ben 22 képezdei tanárjelölt küldetett ki Németországra és Svájcba bővebb képeztetés végett.

III. A tanítók anyagi segedelmezését fennebb emlitettük.

IV. A népiskolák állítására irányzott intézkedések szerint 1868-ban segélyeztetett 29 iskola 11,395 forinttal; 1869-ben 78 községi iskola 85,840—, 1870-ben 69 közs. iskola 85,412 forinttal.

Továbbá kilátásba van helyezve, hogy a legközelebbi évben 25 oly felsőbb népiskola fog megnyitattni, a melyek egyszersmind az illető vidékek szükségéhez képest föld- vagy szőlőműves, vagy alsóbb foku ipariskolák lesznek.

V. Tantervek és szabályok készítése, tankönyvek, taneszközök és tanszerek előállítására nézve nagy tevékenység lön kifejtve. Rövideden megemlitjük a különböző nép- és polgári iskolák kidolgozott tanterveit s az iskolák vezetéséhez szükséges kezelési könyveket, irományokat, mintákat; továbbá a tanítói vizsgákat illető szabályzatokat.

Szakerfiakból alakult bizottmány még 1868. évben megállítván a népiskolai kézikönyvek tervét, ennek nyomán eddigelé elkészültek és használatra is bocsáttattak a következő kézikönyvek.

a) A. B. C. és olvasó könyv az I. oszt. számára	7 nyelven.
b) Ezekhez vezérkönyv a tanító számára	„ „
c) Beszéd és értelem gyakorlatok	„ „
d) Énektani vezérkönyv	„ „
e) Olvasókönyvek az I. II. III. és IV. osztályok számára.	
f) Magyar nyelvtani gyakorló könyv a IV-	„ „
g) Magyar nyelvtani vezér könyv tanitok számára.	

A megszerzett taneszközök és szerek a következők; fali olvasó táblák, mozgatható betűk. Magyarország fali és kézi abrosza, Európa fali abrosza, különböző nagyságu földgömbök, terményrajzi és természetani ábrák és táblák, telluriumok és planetariumok.

Az 1868. évre népnevelésre törvényhozásilag meghatározott összegből szegény iskolák számára megszerzetett:

Magyarország fali abrosza 2000 példányban.

Magyarország kézi abrosza 20000 „

Európa fali abrosza 2000 „

1000 példány különböző nagyságu földgömb.

38 példány tellurium.

20 példány planetarium.

Az államsorsjáték jövedelméből felekezeti különbség nélkül kiosztatott. a) földgömb 4025 iskola számára, Magyarország fali abrosza 4521, — Európa fali abrosza 4054. — fali olvasó táblák 696, — Rasch természetrajzi táblái 4867 — számoló gép 4394, — természetani fali táblák 3482 — természet és mértani eszköz gyűjtemény 709 iskola számára, végül Magyarország kézi abrosza 15,974 példányban.

A jelentés IV. szakaszában „k ö v e t k e z é s e k” vannak eladva, melyben a népnevelés nem megnyugtató állapotának constatalása után, a nemzetet áldozatra és békés türelemre hívja fel a közoktatási miniszter, anynyival inkább mert népnevelésünket alkotmányos érdekeink szilárdítása tekintetéből a legmagasabb fokra kell emelnünk s a magasabb tudományos oktatással oly szoros összeköttetésbe kell hoznunk, hogy a tanügy egy fokozatosan emelkedő szerves egység legyen, melyben az egyesek előtt a legalsó lépcsőtől kezdve tárva legyen a fokozatosan emelkedő pálya. E cél elérésére egyfelől idő szükséges, másfelől az összes nemzet áldozatkészséges akarata első sorban a népnevelés érdekében, mely alapja is fő tényezője a nemzeti összes mivelttségnek. — Ezért ennek terjedelmes kört kell szabnunk, legmagasabbra emelnünk.

A szakaszra, melynek eddig rövid kivonatát közlök, több eszrevételünk lehetne, rövideden csak azt említjük meg, hogy mi voltunk azok, kik az 1868. évi XXXVIII. törvény megalakulása, sőt az országos intézkedések előtt jóval népnevelésünk egyik főbb akadályául éppen azt hoztuk fel (Keresztény megvető IV. kötet 211 lap) hogy a népiskoláról igen magas felfogást alkotunk magunknak

sok oly tantárgyat viszünk be tüzetes tanítás végett, melyek természetöknél s a népiskola körénél fogva oda nem illenek s a melyekből éppen azért az, a mit a jelentés (40 lap) vár, a népis-
koláktól, *practicus* ismeretek szerzése és terjesztése — nem eszközölhető. Ma is hivségesen és tántoríthatlanúl állunk akkor nyilvánított azon nézetünk mellett, hogy népis-
koláinkban inkább keveset tanítsunk, de jól és értelmesen, úgy, hogy azáltal a gyermekek kedélye és értelme valójában képződjék, mintsem sok mindent, s oly tantárgyakat, melyeknek megértésére a gyermekeknek sem idejük sem értelmi fejlettségök nem lévén, azok sem képzőleg nem hatnak a növendékek szellemére s annál kevésbé *practicus* hasznok.

A jelen szakasz további folyamában a jelentés az egyházak részéről az 1868 évi XXXVIII. törvényczik által megállított viszonyok ellen tanusított ellenséges fellépés helytelen voltát kívánja megmutatni, s az illetőket az iránt meggyőzni, hogy a törvény és az általa teremtett viszonyok nincsenek az egyház és annak önkormányzati jogai ellen intézve, sőt az egyházaknak a népnevelés-hezi jogosultságát nem csak elismeri, hanem az ügy érdekében annak gyakorlatát nagyon kívánatosnak tartja.

Fennebb már kijelentettük, hogy helyteleneknek tartjuk az egyházak jajveszékelését, miután bár mi történjék is a népis-
kolával, a vallásos és erkölcsös oktatás ügye az egyházaknak a törvény által biztosítva van, s e szerint még felekezeti érdekeik sincsenek veszélyeztetve. A jelentés azon tételét azonban, hogy az állam az egyházaknak segítségére sietett a népnevelési törvény által — legalább eddigi tapasztalataink nyomán — nem bírjuk átlátni. A népnevelés költségeiben az arról szóló táblás kimutatás szerint minden források közül legkevesebb foly az állam pénztárából; szellemi segedelemben anynyiban részesültek az egyházak, hogy némely iskoláik tanszerekkel és eszközökkel láttattak el. Ellenben a törvény által megállított a népiskola — szeréntünk igen nagyszerű, mondhatni — eszményi képe, s az egyházaknak kötelességökké tétetett, hogy e képet iskoláikban valósítsák, különben megintés után bészaratnak; de a valósításhoz megkívántató költségek még kilátásban sem lőnek helyezve részökre, s míg a miniszteri jelentés szerint a népis-
kolák számára megszavazott állami segedelmet, nem lehetett kiosztani, mert a községek ez iránti kérelmeikkel nem járultak a kormányhoz, addig a szegényebb felekezeti iskolák, me-

lyek mégis ez idő szerint egyedüli eszközei a népnevelésének, minden segedelem nélkül hagyattak; sőt legalább hazánk a királyhágótól keletre fekvő részében községi vagy állami népiskolák éppen nem lévén, a kormány közegei, hogy munkakörök legyen, a felekezetek jobb karban levő népiskolái községi iskolákká leendő nyilatkoztatásában fáradoztak. Ha a törvényhozás által népnevelésre szánt összegből, s az állami szerves tanodai testületek, például iskola-tanácsok, valójában hasztalan költségeiből, a kormány a felekezetek gyengébb iskoláit, habár a felekezeti hatóságok útján segedelmezi, bizonyosan nagyobb hatást gyakorol a népnevelés terjesztésére.

A jelentés végén teendőkül kitűzetnek: 1) A hiányzó iskolák megépítése és beállítása. 2) Elegendő tanerők eléállítására az által, hogy a tanítók méltó díjaztatásban részesüljenek, huzamos szolgálatok után nyugdíjt nyerjenek, hogy a képezdékben a tanítójelöltek minél olcsóbban képezthessenek, s minél több tanítónő képezde állíttassék. 3) Az iskolaadó sürgetőleg szerveztessék, mivel a törvény által megállított 5%, ha mindenütt kivettetnék és béfolyna, sem lenne elégséges.

Kovácsi Antal.